NAQSHLARNING RAMZIY MA’NOLARI VA O‘SMIRLAR MODASIDA QO‘LLASH IMKONIYATLARI

To‘xtayeva Zebo Sharifovna
Buxoro davlat texnika universiteti professori,
Abulova Parvina Ulug‘bek qizi
Buxoro davlat texnika univaersiteti tayanch doktoranti
Suvonova Ma’mura Yusupovna
Buxoro davlat texnika univaersiteti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada naqshlarning ramziy ma’nolari va ularning o‘smirlar modasida qo‘llanish imkoniyatlari tahlil qilinib, milliy va zamonaviy naqshlarning estetik hamda tarbiyaviy ahamiyati ochib beriladi, shuningdek, naqshlar orqali o‘smirlarning shaxsiylik, milliy qadriyatlarga hurmat, ijodiy tafakkur va estetik didini shakllantirish yo‘llari ilmiy asosda yoritiladi.

Kalit so‘zlar: naqsh, ramziy ma’no, o‘smirlar modasi, milliy naqshlar, estetik tarbiya, dizayn, individual ifoda, madaniyat, ijodkorlik.

Аннотация. Разработаны символические значения и нормативно-правовая база данных изделий для использования в моде их субъектов, раскрыта эстетическая воспитательная ценность современных узоров, а также научно обоснованы способы защиты личностных, национальных ценностей, творческого мышления и эстетического вкуса подростков посредством национальных узоров.

Ключевые слова: узор, символическое значение, подростковая мода, национальные узоры, эстетическое воспитание, дизайн, индивидуальное самовыражение, культура, творчество.

Abstract. Symbolic meanings and a regulatory database of products for use in fashion by their subjects have been developed, the aesthetic educational value of modern patterns has been revealed, and methods for protecting personal, national values, creative thinking and aesthetic taste of teenagers through national patterns have been scientifically substantiated.

Key words: pattern, symbolic meaning, teenage fashion, national patterns, aesthetic education, design, individual self-expression, culture, creativity.

Kirish

O‘smirlik davri shaxsiylik va o‘ziga xoslikni izlash bosqichi hisoblanadi. Shu sababli modada qo‘llaniladigan naqshlar nafaqat estetik bezak vazifasini bajaradi, balki o‘smirlarning individual didi, kayfiyati va dunyoqarashini ifodalashda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Naqshlar kiyim dizaynida turli yo‘nalishlarda qo‘llanishi mumkin.

ISSN 3030-3907

O‘zbek milliy naqshlari – islimiy, girih, gul naqshlari va geometrik ornamentlar – o‘smirlar modasida zamonaviy shaklda qayta ishlanib, futbolka, jinsi kiyimlar, aksessuarlar va sport kiyimlari dizaynida keng qo‘llanishi mumkin. Bu nafaqat estetik jihatdan chiroy bag‘ishlaydi, balki o‘smirlarda milliy qadriyatlarga hurmat va qiziqishni ham kuchaytiradi.

O‘smirlar ko‘pincha zamonaviylik va kreativlikni xohlaydilar. Shuning uchun chiziqlar, spirallar, to‘rtburchak yoki ritmik geometrik shakllardan iborat naqshlar ularda dinamik va futuristik kayfiyat uyg‘otadi. Bu naqshlar ayniqsa street-style va oversize kiyimlarda samarali chiqadi. Naqshlar orqali rang uyg‘unligi va shakllar o‘smirlarning ruhiyatiga ta’sir ko‘rsatadi. Masalan, yorqin rangli gullar iliqlik va shodlik uyg‘otsa, soddaroq geometrik shakllar qat’iyat va jiddiylikni bildiradi. Shu bois, naqshlar o‘smirlarning o‘zini ifoda etishida psixologik ahamiyatga ega.

Zamonaviy tekstil sanoatida 3D-bosma, lazerli kesim va kompyuter grafikasi yordamida naqshlarni yaratish imkoniyatlari kengaymoqda. Bu esa o‘smirlar uchun yangicha, noodatiy, individual ko‘rinishdagi kiyimlar ishlab chiqishga yo‘l ochadi.

Metodlar. Modaning va jahon trendlarining tez o‘zgarishi iste’molchilarning talablariga doimo yangi ehtiyojlar kiritadi. Iste’molchilar zamonaviy va dolzarb kiyimlar, shuningdek, mashhur brendlar va dizaynerlarning mahsulotlarini afzal ko‘rishadi. Quyida biz eng ko‘p uchraydigan milliy naqshlar hamda ularning ramziy ma’nolari, zamonaviy modada qo‘llanilish sohalari haqida tahlillarni keltiramiz.

1. Tumor naqshining asosiy ma’nolari quyidagilardan iborat: himoya timsoli – tumor naqshi qadimdan yovuz ko‘z, salbiy ta’sir, kasallik va balolardan saqlovchi talisman sifatida qaralgan, baraka va to‘kinlik**,** rizq-ro‘z timsoli, m**a’naviy tozalik va poklik, nasl saqlovchi va himoya qiluvchi** – ayniqsa, bolalar kiyimida tumor naqshi **farzandni asrash**, **ko‘z tegishidan saqlash** maqsadida ishlatilgan.

1-jadval

“Tumor” naqshining zamonaviy modadagi qo‘llanilishi

Soha	Qo‘llanilish shakli
Kashta san’ati	Kiyimlar, yostiq jildlari, sochiqlar, yuzanlar ustida qo‘lda yoki mashina bilan bezak sifatida ishlatiladi.
Milliy kiyimlar	Atlas, adras, zarxal matolardan tikilgan yaktak, belbog‘, do‘ppi va kamzul bezaklarida ishlatiladi.

ISSN 3030-3907

Aksessuarlar	Sumkalar, ro‘mol, belbog‘ va marjonlar ustiga tumor shaklidagi naqshlar qo‘shiladi.
Uy bezaklari	Kashta panolar, gilamlar va parda chetlarida tumor naqshi himoya ramzi sifatida ishlatiladi.
Interyer dizayni	Devor qog‘ozlari, bezak plitalar, hunarmandchilik buyumlarida dekor sifatida ishlatiladi.
Grafik dizayn	Logotip, brend belgisi va grafik dizaynlarda stilizatsiya qilingan tumor naqshlar qo‘llaniladi.

2. “Pichoq” naqshi O‘zbekistonning qadimiy naqsh san’atida, ayniqsa kashtachilik, do‘ppido‘zlik, gilamdo‘zlik va sopol buyumlar bezagida keng tarqalgan. U asosan qo‘shma geometrik va stilizatsiyalashgan chiziqlar vositasida ifodalanadi. Bu naqsh dastlabki davrlarda oddiy pichoqqa o‘xshatilib, himoya vositasi, maishiy qurol, turoniy ramz sifatida ishlatilgan. Arxeologik topilmalarda, temuriylar davri sarkardalarining kiyimlarida ham bunday naqshlar uchraydi. Shuningdek, Buxoro, Xorazm va Qashqadaryo hududlarida bu naqsh turli modifikatsiyalarda uchraydi. “Pichoq” naqshi qadimdan himoya va kuch ramzi sifatida qaralgan. Undagi asosiy g‘oya – yovuz kuchlarni yanchish, adolatni himoya qilish va tinchlikni saqlash g‘oyalaridir.

2-jadval

“Pichoq” naqshining turli sohalarda qo‘llanilishi

Soha	Qo‘llanilish shakli
Do‘ppido‘zlik	Erkaklar do‘ppilarining yon yoki orqa qismlarida himoya timsoli sifatida ishlatiladi.
Kashta san’ati	Yostiq, sochiq, gilam, mato ustida pichoqqa o‘xshash stilizatsiyalashgan bezak sifatida tikiladi.
Kiyim dizayni	Erkaklar va harbiy ilhomlangan liboslarda geometrik naqsh sifatida joylashtiriladi.
Zargarlik	Tumorlar, marjonlar va erkaklar uchun mo‘ljallangan bezaklarda ishlatiladi.
Gilamdo‘zlik	Stilizatsiyalashgan pichoq naqshi gilam markaziy yoki chegara bezaklarida qo‘llaniladi.
Interyer dizayni	Metall, yog‘och va ganch o‘ymakorligida kuch, himoya va jiddiylik ramzi sifatida ishlatiladi.

ISSN 3030-3907

“Pichoq” naqshi o‘zbek madaniyatida ko‘p ma’noli timsollardan biri hisoblanadi. U nafaqat estetik go‘zallikni, balki xalqning ichki falsafiy dunyoqarashini ham o‘zida mujassam etgan. Bugungi dizayn va san’at sohalarida bu naqsh milliylik va kuch timsoli sifatida qayta talqin qilinib, yoshlar orasida ham ommalashmoqda.

3. Gul g‘unchasi naqshining ma’nosi – g‘uncha hali ochilmagan bo‘lganligi sababli u yosh, beg‘ubor va yangi boshlanish timsoli hisoblanadi. Ayniqsa, o‘smir qizlar kiyimlarida ko‘p qo‘llaniladi. Gul ochilmagan holatda bo‘lgani tufayli u iffat va ma’naviy tozalikni bildiradi. Ayol liboslarida bu naqsh ko‘pincha yurak yoki ko‘krak sohasi yaqiniga joylashtiriladi.

Zamonaviy kiyimlarda “gul g‘unchasi” naqshi ayollar uchun mo‘ljallangan tunika, bluzka, liboslar, sport kiyimlari va bosh kiyimlarda nozik kashtalar yoki matoga chop etilgan printlar tarzida qo‘llanilmoqda. Dizaynerlar bu naqsh orqali kiyimga ayollik, nafislik va milliylik ruhini singdiradilar. Ayniqsa, atlas va adras kabi milliy matolar bilan uyg‘unlashtirilgan holda yangi avlod modasida keng ishlatilmoqda.

4. “Qushlar” naqshi qadimiy o‘zbek amaliy san’ati – kashtachilik, sopolsozlik, gilamdo‘zlik va metal o‘ymakorligida keng qo‘llanilgan. Bu naqshning ildizlari zardushtiylik va shamanistik e’tiqodlarga borib taqaladi, unda qush – osmon, ruh va erkinlik bilan bog‘liq bo‘lgan timsol sifatida qaralgan. O‘zbekistonning Buxoro, Farg‘ona va Surxondaryo maktablarida ushbu naqsh o‘ziga xos uslubda shakllangan – qushlarning stilizatsiyalashgan tasvirlari (qanot, tumshuq, dum shakllari) ko‘pincha gul va barglar bilan uyg‘unlashgan holda aks ettirilgan.

Qushlar naqshi ko‘p hollarda erkinlik, ruhaniy balandlik, orzu-umid, xushxabar va himoya ramzlari bilan bog‘lanadi.

3-jadval

“Qushlar” naqshining sohalarda qo‘llanilishi

Soha	Qo‘llanilish shakli
Kashta san’ati	Yostiq, sochiq, dasturxon, ro‘mol va kiyimlarda rang-barang iplar bilan tikiladi.

ISSN 3030-3907

Soha	Qo‘llanilish shakli
Milliy kiyimlar	Ayollar va qizlar uchun atlas/adrasdan tayyorlangan liboslarda qo‘lda yoki mashinada tikilgan bezak sifatida.
Gilam va paloslar	Markaziy yoki burchak qismlarida qush siluetlari yoki stilizatsiyalangan shakllar ko‘rinishida.
Aksessuarlar	Ayollar sumkalari, ro‘mol va broshlar ustida dekorativ unsur sifatida.
Zamonaviy moda	Futbolka, tunika, kurtka, kapyushonli kiyimlarda qush naqshlari raqamli printlar yoki appliqué (tikma) tarzida ishlatilmoqda.
Grafik dizayn	Logotiplar, kitob muqovalari, reklama dizaynlarida hayotiylik va harakat timsoli sifatida.

5. “Anor” naqshi o‘zbek xalq bezak san’atining qadimiy va ramziy jihatdan boy naqshlaridan biridir. Uning kelib chiqishi mevali naqshlar tizimiga taalluqli bo‘lib, ayniqsa Buxoro, Samarqand va Farg‘ona vodiysida tarqalgan. Anor qadim zamonlardan beri farovonlik, hayot va naslning barakasi ramzi sifatida qadrlangan. Ushbu naqsh qadimiy gilam, kashta va zargarlik buyumlarida, hatto sopol idishlar bezagida ham uchraydi.

4-jadval

“Anor” naqshining turli sohalarda qo‘llanilishi

Soha	Qo‘llanilish shakli
Kashta san’ati	Yostiq, ro‘mol, dasturxon va ayollar liboslarida anor shaklidagi rang-barang iplar bilan tikiladi.
Milliy kiyimlar	Atlas, adras, beqasam matolarda “anor” naqshi bilan bezatilgan liboslar (kurtka, ko‘ylak, belbog‘lar).
Gilamdo‘zlik	Anor naqshi markaziy rozetta yoki bordyur elementlari sifatida ishlatiladi.
Uy bezaklari	Parda, yostiq jildlari, devor panolarida kashta yoki mato print shaklida.
Zargarlik	Tumor, sirg‘a, marjon kabi ayollar taqinchoqlarida anor shaklida ishlanadi.
Zamonaviy moda	Raqamli dizaynda – tunika, futbolka, sumka va bosh kiyimlarda stilizatsiyalangan anor naqshi qo‘llanilmoqda.

ISSN 3030-3907

“Anor” naqshi – o‘zbek xalqining farovon turmush, totuv jamiyat va sermahsullik haqidagi qadriyatlarini o‘zida mujassam etgan timsoliy naqshdir. Uning bugungi modada zamonaviy grafik va matbaa texnologiyalari orqali stilizatsiyalangan ko‘rinishlari ham ommalashib bormoqda. U har bir libosga nafaqat estetik, balki mazmunli milliy ruh bag‘ishlaydi.

“Doira” naqshi insoniyat madaniyati tarixida eng qadimiy shakllardan biri hisoblanadi. O‘zbekiston hududida bu naqsh ilk bor neolit davri sopol buyumlarida, keyinchalik Zarafshon va Sirdaryo vohalaridagi arxeologik topilmalarda uchraydi. Temuriylar va Shayboniylar davri me’moriy obidalarida mukammal doira va spiral shakllari keng qo‘llangan.

“Doira” naqshi ko‘plab ijtimoiy, falsafiy va diniy tushunchalarni mujassam etgan: abadiylik va davomiylik, tenglik va uyg‘unlik, muqaddaslik, himoya.

5-jadval

“Doira” naqshining turli sohalarda qo‘llanilishi

Soha	Qo‘llanilish shakli
Kashta san’ati	Libos, ro‘mol, yostiq jildlari, sochiq chetlarida doiraviy naqshlar ishlatiladi.
Gilamdo‘zlik	Markaziy rozetta va bordyur elementlarida aylana shaklida joylashtiriladi.
Zargarlik	Tumor, sirg‘a, marjon va uzuklarda doira shakli muvozanat va himoya ramzi sifatida.
Interyer dizayni	Devor naqshlari, parda, stol jildlari va bezak buyumlarida muvozanatni ifodalash uchun.
Zamonaviy moda	Tunikalar, futbolkalar, kapyushonli kiyimlar va aksessuarlarda stilizatsiyalangan doira naqshlari qo‘llaniladi.
Me’moriy bezaklar	Peshtoq, devor mozaikasi, gumbaz ichki bezaklarida barqarorlik va simmetriya belgisi sifatida.

“Doira” naqshi o‘zbek milliy san’atining abadiy va universallikka asoslangan naqshlaridan biri bo‘lib, u har qanday zamonaviy dizaynga uyg‘unlik, muvozanat va falsafiy chuqurlik bag‘ishlaydi. U nafaqat estetik go‘zallikni, balki xalqning hayotiy falsafasini, dunyoqarashini ham ifodalaydi.

ISSN 3030-3907

7. “Bodom” naqshi Markaziy Osiyoning, ayniqsa O‘zbekiston, Tojikiston va Qozog‘iston hududlarida qadimdan mavjud bo‘lgan milliy bezaklar sirasiga kiradi. U shakli jihatidan bodom mevasini yoki suv tomchisini eslatadi va ayrim manbalarda “xurmacha”, “qalampir”, “tomchi” nomlari bilan ham uchraydi. Ushbu naqsh ko‘plab tarixiy davrlarda – temuriylar, shayboniylar **va** Buxoro amirligi davrida gilam, mato va kashtachilikda keng qo‘llanilgan. Shuningdek, Hindiston va Forsda ham “bodom” naqshining o‘xshash talqinlari mavjud bo‘lib, u yerda u “paisley” deb ataladi.

“Bodom” naqshi o‘zbek xalq og‘zaki va amaliy madaniyatida quyidagi ramziy ma’nolarni anglatadi: hayot va hosildorlik, nafosat va ayollik, himoya va poklik, baraka va to‘kinlik.

6-jadval

“Bodom” naqshining turli sohalarda qo‘llanilishi

Soha	Qo‘llanilish shakli
Milliy matolar	Atlas, adras, beqasam va zarxal matolarda asosiy naqsh sifatida stilizatsiya qilingan bodom shakli ishlatiladi.
Kashta san’ati	Yostiq, dasturxon, ro‘mol va liboslarda rang-barang iplar bilan nozik tarzda tikiladi.
Ayollar kiyimlari	Liboslar, tunika va bosh kiyimlarda ayollik va nafislikni ifodalovchi bezak sifatida ishlatiladi.
Gilamdo‘zlik	Bordyur yoki markaziy naqshlar tarkibida ketma-ket joylashgan bodom shakllari bilan bezatiladi.
Zamonaviy moda	T-shirt, sumka, palto, kurtka kabi kiyimlarda paisley shaklida chop etilgan yoki kashta qilingan tarzda.
Grafik va interyer dizayni	Broshyura, logotip, devor bezaklari, parda va gilam dizaynlarida stilistik element sifatida.

“Bodom” naqshi – o‘zbek milliy naqsh san’atida nafosat, hayot, baraka va ayollik timsoli sifatida qadrlanadi. U o‘zining estetik ko‘rinishi va ramziy chuqurligi bilan milliy matolar, liboslar va zamonaviy dizaynlarda keng qo‘llanilmoqda. “Bodom” naqshi nafaqat bezak, balki milliy ong va qadriyatlarning vizual ifodasidir.

8. “Qalampir” naqshi Markaziy Osiyo, ayniqsa O‘zbekiston hududida qadimdan ishlatib kelinayotgan milliy

ISSN 3030-3907

naqsh turlaridan biridir. Uning kelib chiqishi Zardushtiylik davriga borib taqaladi, ba’zi manbalarda esa bu naqsh turining ildizi Eron va Hindiston naqsh san’ati bilan bog‘lanadi. “Qalampir” naqshi ko‘p hollarda yong‘in, jo‘shqinlik, quvvat, himoya, harorat va yorituvchi kuch kabi ramziy ma’nolarga ega. “Qalampir” naqshi – bu o‘zbek milliy kashtachiligi va bezak san’atining yorqin namunasi bo‘lib, tarixiy ildizlarga ega va zamonaviy dizaynda yangicha ifodalanmoqda.

7-jadval

“Qalampir” naqshining zamonaviy modadagi qo‘llanilishi

Soha	Qo‘llanilish shakli
Kashta san’ati	Trikotaj, mato va atlaslarda ip bilan tikilgan ko‘rinishda
Tekstil dizayni	Digital print (raqamli chop etish) orqali kiyim va aksessuarlar bezagida
Zamonaviy kiyimlar	Tunika, kurtka, futbolka, sport kiyimlarida milliylikni ifodalovchi element sifatida
Interyer dizayni	Yostiq jildlari, parda va gilam naqshlarida
Grafik dizayn	Logotip, kitob muqovasi, reklama san’atida dekorativ element sifatida

Natija. Milliy naqshlar nafaqat xalqning madaniy merosini saqlash, balki zamonaviy kiyim dizaynida estetika, shaxsiy identifikatsiya va ijtimoiy aloqalarni aks ettirishda muhim vositalardir. Kiyim dizaynida milliy naqshlarni qo‘llashda iste’molchilarning talablarini hisobga olish, bozor tahlili, ijtimoiy va madaniy omillarni inobatga olish zarur. Shu bilan birga, kiyim dizaynerlari iste’molchilarni o‘rganish orqali, nafaqat modani, balki jamiyatning ehtiyojlarini ham hisoblashi kerak. Milliy naqshlarning o‘smirlar ruhiy holatiga ta’siri quyidagilardan iborat – o‘smirlar kiyimlarida milliy naqshlar va ornamentlar ishlatish, ularning ruhiy holatini ijobiy ta’sir qiladi. Bunday kiyimlar o‘smirlar uchun o‘zlikni anglash va o‘zini qulay his qilishni ta’minlaydi.

Iste’molchilarning talablarini hisobga olish kerakligi kuzatildi, o‘smirlar kiyimlarida milliy naqshlarning ishlatilishi, iste’molchilarning estetik va madaniy ehtiyojlariga javob berish kerak. O‘smirlarning didi va modaga bo‘lgan qarashlarini tushunish, dizaynerlarga kiyimlarning sifatini va maqsadini aniqlashda yordam beradi. Bu, o‘z navbatida, kiyimlar orqali o‘smirlarning ruhiy holatini mustahkamlashga yordam beradi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, o‘smirlar modasida naqshlarni qo‘llash imkoniyatlari juda keng bo‘lib, ular shaxsiylikni ifoda etish, estetik zavq berish, milliy va zamonaviy qadriyatlarni uyg‘unlashtirish hamda yoshlarning ijodiy didini rivojlantirishga xizmat qiladi. Milliy naqshlar va ornamentlar kiyim dizaynida

ISSN 3030-3907

faqat estetik jihatdan emas, balki o‘smirlarning madaniy o‘zlikni anglashiga, o‘zini ifodalashiga va ijtimoiy guruhlarda o‘z o‘rnini topishga yordam beradi. Bu naqshlar o‘smirlarni o‘z tarixiy va madaniy ildizlariga bo‘lgan hurmatni oshirishga undaydi va ularning o‘ziga bo‘lgan ishonchini mustahkamlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Islovovna SS. Factors influencing the design of adolescent uniforms and determining their functions. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. 2021;11(3):1315-9.
2. Muminova U.T., Tashpulatov S.Sh., Cherunova I.V., Sharipova S.I. Разработка методологии комплексного проектирования детской одежды. Publisher: Курск. Издательство «Университетская книга», 2020. – С.173.
3. Johnson, M. Adolescent fashion and identity: A psychological perspective. New York: Routledge, 2017. – P. 67-68.
4. Brown, P. & Smith, L. Youth clothing and social groups: A sociological approach. London: Sage Publications, 2016. – P. 48.
5. Ковалев А. Мода и одевание предпочтения подростков. Москва: Академия. 2015. – С. 128-129.
6. Kozlova, I. (2021). The impact of fashion trends on adolescent self-expression. Journal of Youth Studies, 14(2), 58-74.
7. Sharifovna, T. Z., & Bakhriniso, T. (2020). Modernization of higher education by solving integration problems. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences, 8(12 Part II), 44-49.
8. Sh, T. Z., & Kh, S. K. (2020). Innovative forms of education in Uzbekistan. International journal of innovations in engineering research and technology. IJIERT, 7(4), 258-261.
9. Тошева, Н. М., Тухтаева, З. Ш., & Атамурадова, Г. О. (2014). Значение самостоятельного образования при формировании творческой деятельности. Молодой ученый, (8), 878-879.
10. Sharifovna, T. Z. (2019). Organizational-methodological inter-objective integrations in teaching special disciplines. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol, 7(12).
11. To‘xtayeva Z.Sh, Abulova P.U. Analysis of physical and morphological parameters of silk fibers in the aesthetic properties of silk fabrics. E3S Web of Conferences 548, 08010 (2024). – P. 25-29.
12. https://doi.org/10.1051/e3sconf/202454808010 AGRITECH-X 2024.
13. Tukhtaeva, Z., & Abulova, P. (2025). Monitoring method for assessing the impact of clothing on the psycho emotional adolescents. Modern Innovations,

ISSN 3030-3907

Systems and Technologies, 5(3), 3009–3017. https://doi.org/10.47813/2782-2818-2025-5-3-3009-3017

14. Тухтаева, З. Ш., Хакимова, Г. Х., & Курбанова, И. И. (2017). Особенности детской одежды и выбор материалов. Молодой ученый, (14), 144-145.

ISSN 3030-3907